

TUSSEN POLDEREN EN PROTESTEREN

De internationale lessen voor *community organizing* in Nederland

Maja Ročak

In Nederland wordt collectieve actie minder stevig en doelgericht ingezet dan in landen als de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, waar gemarginaliseerde groepen een sterkere traditie hebben in bottom-up zelforganisatie, zoals *community organizing*. Hier zien we juist vaker vormen als *community building*, *community development*, opbouwwerk en buurtregie. Deze richten zich op het versterken van sociale samenhang en samenwerking in buurten, en ondersteunen bewoners bij het vinden van oplossingen voor lokale problemen. Wat daarentegen nauwelijks voet aan de grond krijgt, is een meer politieke, actiegerichte benadering als *community organizing*, die draait om collectieve machtsopbouw, het agenderen van structurele ongelijkheid en het opkomen voor basisrechten zoals huisvesting, werk, een gezonde leefomgeving en inclusie (Staples & Gradener 2012).

Recente experimenten in zuid Nederland laten zien dat sociaal werkers bij ons terughoudend zijn in het toepassen van confronterende strategieën die met deze benadering gepaard gaan (Ročak & Keinemans, 2024). In deze experimenten overheerst het poldermodel – gericht op consensus, overleg en samenwerking – nog steeds. Confronterende vormen van sociale actie passen daar slecht in. Maar wat als deze nadruk op harmonie de emancipatie van gemarginaliseerde groepen juist belemmert? Hoe kan sociaal werk balanceren tussen bemiddelen en uitdagen, tussen bruggen bouwen en machtsstructuren bevragen?

Dit essay onderzoekt welke lessen Nederland kan trekken uit de internationale geschiedenis van *community organizing* en in hoeverre deze lessen toepasbaar

zijn binnen de Nederlandse context. Het verkent de spanningen tussen de groeiende behoefte aan deze benadering en de structurele barrières die haar toepassing bemoeilijken. Die behoefte vloeit voort uit het toenemende besef dat bestaande vormen van burgerparticipatie vaak tekortschieten, en uit het feit dat participatie steeds steviger wordt ingebed in wet- en regelgeving, beleid en lokale praktijken. Is *community organizing* ook in Nederland een methode om sociale rechtvaardigheid te bewerkstelligen? Of is er, binnen een systeem dat vooral inzet op verbinding en overleg, sprake van een onmogelijke strijd?

Community organizing: Wat is het en hoe verschilt het van bestaande praktijken?

Community organizing is een methode waarmee burgers zich, ondanks hun

onderlinge verschillen, zoals bijvoorbeeld afkomst, kunnen verenigen rond gedeelde belangen. Door samen in actie te komen, kunnen zij invloed uitoefenen op besluitvorming (Kaulingfreks & Matthijsen 2024; Ročak 2024). Het is een bottom-up aanpak waarbij inwoners zelf het voortouw nemen om structurele problemen in hun gemeenschap aan te pakken. Door strategische mobilisatie kunnen groepen druk uitoefenen op beleidsmakers en instituties om daadwerkelijke verandering te realiseren. Politieke verandering is hierbij een belangrijk doel: het gaat niet alleen om het verbeteren van individuele omstandigheden, maar om het aanpakken van de onderliggende machtsstructuren die ongelijkheid in stand houden. Zo kunnen bijvoorbeeld buurtbewoners zich verenigen om gemeentebestuur aan te passen dat leidt tot gentrificatie en stijgende huurprijzen, wanneer de gebrui-

kelijke inspraakmogelijkheden niet opleveren wat zij nodig hebben. Of bewoners bundelen hun krachten om milieuvervuiling door een chemisch bedrijf in hun wijk aan te pakken, omdat reguliere klachtenprocedures en overleg met de gemeente geen concrete verbeteringen opleveren.

Een democratische samenleving vereist een goed functionerend samenspel van macht en tegenmacht

Zo organiseerden bewoners uit de buurt van Chemours in Dordrecht wekelijks een ludieke actie waarbij ze het afval en de rotzooi uit hun woonomgeving verzamelde en symbolisch terugbrachten naar het bedrijf, met de boodschap: 'Als jullie onze wijk vervuilen, geven wij het terug'.

Foto: Laury Jaugey, Unsplash.

Een democratische samenleving vereist een goed functionerend samenspel van macht en tegenmacht. De overheid beschikt over formele macht via wetgeving en handhaving, terwijl de samenleving invloed uitoefent via instituties en het maatschappelijk middenveld. Het evenwicht tussen deze krachten is geen vanzelfsprekendheid en vraagt voortdurende aandacht.

Door maatschappelijke spanningen en toenemende polarisatie voelen veel burgers zich niet gehoord

Een sterk en actief maatschappelijk middenveld is belangrijk voor een goed werkende democratie. Het zorgt ervoor dat mensen mee kunnen doen, hun stem kunnen laten horen en macht kunnen uitdagen. Zo helpt het om de democratie – opgevat als een proces waarin meningsverschillen er mogen zijn en bijdragen aan het belang van iedereen (Mouffe 2000) – eerlijker, levendiger en meer in balans te houden

Juist nu het maatschappelijk middenveld onder druk staat, wint community organizing aan urgentie. In Nederland, waar deze praktijk nog nauwelijks is ingebed, kan ze veel betekenen en het gebrek aan sterke tegenmacht vanuit individuele, niet-georganiseerde burgers is de afgelopen jaren dan ook een punt van zorg geworden (Ročák 2024). Door maatschappelijke spanningen en toenemende polarisatie voelen veel burgers zich niet gehoord, waardoor het maatschappelijk middenveld aan kracht en legitimiteit dreigt te verliezen (De Voogd & Cuperus 2021). Groepen burgers, met name degenen in kwetsbare en gemargi-

naliseerde posities, hebben in Nederland moeite om tegenmacht te organiseren, simpelweg omdat ze de juiste ingangen niet kennen of te veel bezig zijn met overleven. Ongelijkheden blijken in dit krachtenveld hardnekkig, en veel mensen ervaren weinig grip op beslissingen die hen direct raken. In een tijd waarin de kloof tussen beleid en burgers groeit en welzijnsinstellingen steeds afhankelijker worden van gemeenten, biedt community organizing een strategie om democratische invloed van burgers in kwetsbare posities te vergroten. In de praktijk richten sociaal werkers zich vaak op het verlichten van directe en individuele zorgen zoals schulden, woononzekerheid of psychosociale stress. Acute hulpvragen laten weinig ruimte om aandacht te besteden aan de collectieve aard en structurele oorzaken van ongelijkheid, zoals uitsluiting, bureaucratische barrières of gebrek aan zeggenschap. Daardoor voelt het werk regelmatig als dweilen met de kraan open. Juist daarom kan community organizing van grote waarde zijn: het biedt sociaal werkers handvatten om samen met bewoners de onderliggende machtsverhoudingen en systemen ter discussie te stellen, en zo te werken aan collectieve problemen en structurele verandering.

Hoe werkt community organizing? Principes en strategieën.

Community organizing rust op drie kernprincipes. *Tegenmacht door politisering* wordt zichtbaar wanneer bewoners zich bijvoorbeeld verenigen tegen gentrificatie en stijgende huurprijzen en hun strijd op de politieke agenda plaatsen. *Verantwoording opeisen* wordt zichtbaar wanneer een

Foto: John Cameron, Unsplash.

gemeenschap zich organiseert tegen milieu-vervuiling door een chemisch bedrijf en zowel beleidsmakers als het bedrijf publiekelijk aanspreekt op hun handelen en hun verantwoordelijkheid voor de leefomgeving. *Confrontatie bij conflict* speelt tot slot een rol wanneer inspraak en overleg geen verandering brengen, waardoor bewoners overgaan tot directe actie, zoals demonstraties, petities of mediacampagnes of andere vormen van het uitoefenen van publieke druk. Verandering vereist macht – zonder macht geen verandering (Bolton 2017). Daarom is tegenmacht een kernbegrip binnen community organizing, ook al wordt het niet altijd gewaardeerd door gevestigde en machtige belanghebbenden. Om tegen-

macht uit te kunnen oefenen, zijn er een aantal kernstrategieën ontwikkeld. Organizers moeten allereerst *power literacy* (Gibson 2020) ontwikkelen, waarmee zij macht kunnen begrijpen en transformeren.

Verandering vereist macht – zonder macht geen verandering

Dit vraagt om een herwaardering van het eigenbelang als iets positiefs, iets wat in het sociaal werk soms als negatief wordt gezien, maar in werkelijkheid een drijvende kracht achter verandering kan zijn. Iedereen handelt vanuit eigenbelang: of het nu gaat om een goed geïsoleerde huurwoning, een eerlijk loon of betere toekomstkansen

voor kinderen. Door dit eigenbelang te collectiviseren, wordt eigenbelang een motor voor sociale verandering.

Alleen door mensen zelf eigenaar te maken van hun strijd, ontstaat structurele verandering

Een andere kernstrategie binnen organizing is het omvormen van abstracte problemen tot concrete kwesties. Mensen leven niet dagelijks bewust met begrippen als ongelijkheid of armoede, maar zij ervaren wél de kou in hun huis, een lege koelkast of een structurele achterstand op school. Door deze concrete ervaringen te bundelen en om te zetten in collectieve actie, kan bredere sociale verandering worden afgedwongen. Daarbij geldt: actie lokt reactie uit. Organizers moeten nadenken over hoe ze een reactie kunnen afdwingen van verantwoordelijken, waarbij geldt: zonder inzet geen druk, en zonder druk geen beweging. Soms betekent dit dat er actie nodig is die aanschuurt tegen conflict, iets wat ongemakkelijk kan aanvoelen. Toch is elke reactie waardevol: energie, zelfs in de vorm van verzet, biedt kansen om beweging te creëren.

Tot slot geldt de ijzeren regel: doe nooit iets voor mensen dat ze zelf kunnen doen (Bolton 2017). Community organizing draait om het opbouwen van collectieve kracht, niet om hulpverlening. Alleen door mensen zelf eigenaar te maken van hun strijd, ontstaat structurele verandering.

Deze principes en strategieën laten zien hoe bewoners in actie komen om hun positie te versterken. Maar community organizing is zelden een volledig spontaan proces. Professionals, zoals sociaal werkers, spelen

vaak een faciliterende rol. Zij ondersteunen gemeenschappen door hen te helpen bij het organiseren van bijeenkomsten, het opbouwen van netwerken en het ontwikkelen van strategieën om doelen van bewoners te bereiken. Hun taak is niet om problemen voor anderen op te lossen, maar om gemeenschappen te begeleiden bij het beter laten horen van hun stem. Alvorens in te gaan op de historische ontwikkeling in Nederland, staan we eerst kort stil bij de geschiedenis van community organizing in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk.

Verenigde Staten: Confrontatie als strategie

In de Verenigde Staten is community organizing diepgeworteld in een geschiedenis van economische ongelijkheid, raciale spanningen en politieke strijd. Zonder een sterke sociale welvaartsstaat waren achtergestelde groepen vaak op zichzelf aangewezen om via collectieve actie invloed uit te oefenen. De eerste vormen van organizing ontstonden eind 19e eeuw, onder andere via *settlement houses* zoals Hull House in Chicago, waar sociaal hervormers zoals Jane Addams zich inzetten voor betere leefomstandigheden en arbeidersrechten (Canon Samenlevingsopbouw (z.d.)). Hoewel deze initiatieven gericht waren op gemeenschapsopbouw, legden ze de basis voor een actievere, strategischere vorm van organizing.

Een belangrijke ommekeer kwam in de jaren 30 en 40 met Saul Alinsky, die een confrontatiegerichte aanpak ontwikkelde. Alinsky, die werkte in de arbeiderswijken van Chicago, stelde dat macht niet werd toegekend, maar afgedwongen moest worden. In *Rules for Radicals* (1971) beschreef

hij hoe organizers publieke druk en strategische verstoring konden gebruiken om verandering te realiseren. Zijn benadering, waarin conflict een essentieel middel was, beïnvloedde latere bewegingen zoals de Civil Rights Movement.

Community organizing kreeg nationale aandacht tijdens de presidentscampagne van Barack Obama

Na de burgerrechtenbeweging verbreedde organizing zich naar thema's als arbeidsrechten, vrouwenrechten en LHBTI-Q+-rechten. Organisaties zoals ACORN (Association of Community Organizations for Reform Now) speelden een belangrijke rol in bijvoorbeeld kiezersregistratie en betaalbare huisvesting. In de jaren 80 en 90 ontstonden nieuwe vormen van organizing rond de thema's milieurechtvaardigheid en gezondheidszorg. Community organizing kreeg nationale aandacht tijdens de presidentscampagne van Barack Obama, zelf ook community organizer, in 2008, waar strategieën uit het grassroots-activisme een cruciale rol speelden bij het mobiliseren van kiezers. De confrontatiegerichte stijl van community organizing in de VS blijft tot op de dag van vandaag zichtbaar, bijvoorbeeld in de Black Lives Matter-beweging en in de protesten tegen klimaatverandering.

Verenigd Koninkrijk: Van gemeenschapsopbouw tot het opbouwen van strategische macht

Community organizing in het Verenigd Koninkrijk heeft zich in verschillende fasen ontwikkeld. De eerste fase, aan het einde

van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw, werd gekenmerkt door een focus op sociaal werk en het coördineren van vrijwilligersinitiatieven (Baldock 1974). In de periode tot de Tweede Wereldoorlog ontstonden nieuwe samenwerkingsverbanden met overheidsprogramma's voor stedelijke ontwikkeling, wat leidde tot een bredere benadering van sociale problemen. Na de oorlog introduceerde de overheid sociale programma's gericht op armoedebestrijding, huisvesting en gezondheidszorg, waardoor de noodzaak voor radicale community organizing afnam. In plaats daarvan lag de nadruk op gemeenschapsontwikkeling en participatie. Toch ontstonden in de jaren 60 en 70 steeds meer bottom-up bewegingen die zich inzetten voor betere huisvesting, beter onderwijs en raciale gelijkheid. In steden zoals Londen en Birmingham werd namelijk zichtbaar hoe migranten en arbeidersgezinnen geconfronteerd werden met structurele ongelijkheid. Deze initiatieven streefden naar betere huisvesting en zelfbeheer van wooncorporaties.

Een belangrijke verschuiving vond plaats in de jaren 80 onder het Thatcherisme, dat de rol van de verzorgingsstaat drastisch terugschroefde. Dit leidde tot grotere sociale ongelijkheid en een heropleving van community organizing. Organisaties zoals Citizens UK, opgericht in 1989, voerden campagnes voor een eerlijk minimumloon en immigratierechten. Hun benadering was minder gericht op directe confrontatie dan in de VS en richtte zich op alliantievorming tussen vakbonden, religieuze groepen en buurtorganisaties. Recentere initiatieven,

Foto: Mike Erskine, Unsplash.

zoals de Living Wage Campaign van Citizens UK en acties tegen huisvestingscrises, bouwen voort op deze traditie.

Hoewel community organizing in zowel de VS als het VK draait om collectieve actie en sociale rechtvaardigheid, passen beide benaderingen zich aan de politieke en sociale context aan, wat leidt tot duidelijke verschillen in aanpak. Community organizing in het Verenigd Koninkrijk richt zich op breed samengestelde coalities waarin instellingen zoals geloofsgemeenschappen, scholen en vakbonden samenwerken aan gedeelde maatschappelijke vraagstukken. Hoewel community organizers in het VK de confrontatie niet uit de weg gaan, benaderen zij het op een andere manier dan in de VS. In de Verenigde Staten is organizing vaak gebaseerd op Alinsky's strategieën van directe actie en machtsverstoring, terwijl in het VK de focus meer ligt op samenwerking met instituties, mede door de historische invloed van de welvaartsstaat. Echter, in VK, zoals ook elders in Europa, zorgen toenemende ongelijkheden en bezuinigingen voor een heropleving van assertievere actiemethoden (Ozzano & Fenoglio 2024).

Community Organizing in Nederland: Tussen polderen en protesteren

Community organizing in Nederland heeft een wisselende ontwikkeling doorgemaakt, gekenmerkt door periodes van groei, institutionalisering en hernieuwde interesse. Met name de jaren 60 en 70 waren een bloeiperiode voor deze vorm van maatschappelijke betrokkenheid. Geïnspireerd door de bredere sociale bewegingen van die tijd, maakten actiegroepen zoals Provo en

de Kabouterbeweging gebruik van directe actie en ludieke interventies om maatschappelijke kwesties op de agenda te zetten (Canon Samenlevingsopbouw (z.d.)). Tegelijkertijd ontstonden binnen het opbouwwerk initiatieven die zich richtten op collectieve actie in buurten en wijken. Pioniers zoals de Bossche opbouwwerker Piet Willems ontwikkelden methoden waarmee bewoners zelf invloed konden uitoefenen op hun leefomgeving. Deze initiatieven waren geworteld in de overtuiging dat burgers niet afhankelijk moesten zijn van instituties, maar zelf de kracht moesten vinden om verandering te realiseren.

Waar vroeger aandacht was voor collectieve actie en structurele ongelijkheden, ligt de nadruk tegenwoordig sterker op individualisering en psychologisering van sociale problemen

Maar tegen het einde van de jaren 70 begon deze beweging aan kracht te verliezen. De opbouw van de welvaartsstaat bood burgers een vangnet, waardoor de urgentie om georganiseerde tegenmacht te vormen afnam. Hierdoor verschoof de nadruk van collectieve actie naar door de overheid gereguleerde programma's. De professionalisering en institutionalisering van het sociaal werk hebben invloed gehad op de positie van community organizing binnen het sociaal domein.

Waar in andere landen community organizers vaak een autonome rol vervullen, werden dergelijke taken in Nederland in toenemende mate opgepakt door opbouwwerkers. Dit leidde in sommige gevallen tot een verschuiving van zelforganisatie naar

meer beleidsmatig gestuurde participatie-programma's. Zelforganisatie is collectieve actie van burgers die zelf het initiatief nemen om iets in hun leefomgeving te veranderen, zonder sturing van de overheid (Uitermark 2015). In de loop der tijd werden burgerinitiatieven, een vorm van zelforganisatie, in de praktijk regelmatig opgenomen in gemeentelijk beleid en welzijnsorganisaties, wat hun rol als onafhankelijke tegenmacht kon verzwakken. Deze ontwikkeling is nog steeds zichtbaar en roept vragen op over de ruimte die burgers hebben om vanuit de eigen leefwereld sociale verandering vorm te geven.

Opleiding sociaal werk

Deze trend weerspiegelt zich ook in de ontwikkelingen binnen de opleidingen voor het sociaal werk. Waar vroeger aandacht was voor collectieve actie en structurele ongelijkheden, ligt de nadruk tegenwoordig sterker op individualisering en psychologisering van sociale problemen. Sociaal werkers worden nu voornamelijk getraind in individuele hulpverlening, gedragsverandering en het versterken van zelfredzaamheid, in lijn met beleidsdoelen die eigen verantwoordelijkheid en participatie benadrukken. Hierbij wordt vaak onvoldoende kritisch gekeken naar wie deze beleidsdoelen formuleert en hoe sociale problemen worden gepresenteerd (Bacchi 2009), waardoor sociaal werkers vooral uitvoerders worden van bestaande beleidskaders in plaats van actieve veranderaars. Dit gaat echter ten koste van vaardigheden en strategieën gericht op collectieve machtsvorming en maatschappelijke verandering. In het Nederlandse sociaal werkonderwijs

ontbreekt bovendien een expliciete focus op machtsgeletterdheid, het vermogen om machtsdynamieken te herkennen, kritisch te analyseren en hierop strategisch te interveniëren. Hierdoor worden sociaal werkers onvoldoende toegerust om systemische ongelijkheden – zoals hardnekkige armoede, discriminatie op de woningmarkt of beperkte toegang tot zorg – effectief aan te pakken en daadwerkelijk verandering op structureel niveau te realiseren.

Lessen uit het buitenland: Community organizing en de dilemma's voor sociaal werk

De toepassing van community organizing in Nederland roept fundamentele vragen op. Kan het werkelijk een instrument zijn voor sociale verandering, of wordt het voornamelijk ingezet binnen beleidskaders die de status quo behouden in plaats van doorbreken? Twee belangrijke lessen, en tegelijkertijd dilemma's, uit het buitenland – de noodzaak van onafhankelijkheid en het omarmen van confrontatie en conflict – werpen een licht op de structurele dilemma's waarmee community organizing binnen het Nederlandse sociaal werk wordt geconfronteerd.

Een eerste les betreft de onafhankelijkheid van community organizing binnen institutionele structuren. In landen als de VS en het VK opereren veel community organizers buiten gevestigde organisaties, terwijl initiatieven in Nederland vaak zijn ingebed in welzijnsinstellingen. Dit roept vragen op over de autonomie van organizing-groepen, de financiering van activiteiten en de rol van sociaal werkers bij het ondersteunen van burgerinitiatieven zonder deze te pro-

fessionaliseren of te integreren in beleidsdoelen. De afhankelijkheid van overheids-subsidies bemoeilijkt het organiseren van tegenmacht; veel sociaal werkers werken binnen door de overheid gefinancierde instellingen, waardoor de vrees om relaties met beleidsmakers te schaden ertoe leidt dat organizing-strategieën binnen institutionele grenzen blijven en niet de kracht ontwikkelen die nodig is voor structurele verandering. Hierdoor kan burgerparticipatie onbedoeld de status quo bestendigen in plaats van uitdagen.

Toch blijft de vraag hoe sociaal werkers hun rol als 'sociale veranderaars' kunnen invullen binnen een systeem dat hen vooral als bemiddelaars ziet

Een tweede les is de omgang met conflict en ongemak als motor voor sociale verandering. In de Verenigde Staten ontwikkelde Saul Alinsky een confronterende benadering, waarin gemeenschappen via strategische mobilisatie directe druk uitoefenen op machtsstructuren. Deze vorm van community organizing benadrukt dat spanning en confrontatie vaak nodig zijn om verandering af te dwingen. In de Nederlandse context, waarin samenwerking en consensus centraal staan, sluit het Britse model van community organizing wellicht beter aan. Dit model legt meer nadruk op alliantie- en netwerkvorming tussen maatschappelijke partijen, en past daardoor beter binnen beleidsmatige kaders. Raeymaeckers en collega's (2022) laten zien hoe sociaal werkers in Vlaanderen, via coalitievorming en participatieve strategieën zoals

250e protestactie bij Chemours in Dordrecht, januari 2025.
Foto: Karel Thieme (Dordrecht.net).

het collectiviseren van noden en het organiseren van de dialoog met beleidsmakers, bijdragen aan sociale verandering. Zij beschrijven coalities als 'hefbomen om te politiseren', waarbij sociaal werkers niet alleen bruggen bouwen, maar ook ruimte creëren

voor kritische reflectie en invloed op beleid. Zo biedt deze benadering ook in Nederland aanknopingspunten om bewoners op een strategische en collectieve manier te positioneren ten opzichte van institutionele macht. Daarmee blijven ook in dit model vormen van confrontatie aanwezig, zij het subtieler en ingebed in bredere samenwerkingsverbanden, wat het mogelijk maakt om recht te doen aan zowel het streven naar dialoog als het belang van tegenmacht. Echter, de spanning tussen samenwerking en tegenmacht blijft een uitdaging, waarbij sociaal werkers vaak als bruggebouwers opereren maar tegelijkertijd moeite hebben om een expliciet confronterende positie in te nemen ten opzichte van gevestigde structuren (Ročak & Keinemans 2024).

Sociaal werk op het slappe koord: Balanceren tussen beleid en sociale actie

Ook in Nederland is er hernieuwde aandacht voor de rol van sociaal werkers bij het agenderen en aanpakken van structurele problemen (Van Pelt, Rensen & Spierts 2024; Van Pelt & Ročak 2023). Collectieve belangenbehartiging en outreachend werken winnen opnieuw terrein in opbouwwerk, jongerenwerk en straathoekwerk (Van Pelt, Rensen & Spierts 2024). Toch blijft de vraag hoe sociaal werkers hun rol als 'sociaal veranderaars' kunnen invullen binnen een systeem dat hen vooral als bemiddelaars ziet. Daarnaast ontbreekt structurele aandacht hiervoor in het onderwijs en de praktijk, waardoor sociaal werkers onvoldoende zijn toegerust om collectieve macht te helpen opbouwen.

Als sociaal werk een rol wil spelen in structurele verandering, dan moet het zich niet alleen richten op samenwerking met beleidsmakers, maar ook op haar (on) afhankelijke positie en kritisch durven kijken naar de machtsverhoudingen waarin het zelf functioneert. Opleidingen en instellingen zullen moeten investeren in de vaardigheden en strategieën die nodig zijn om organizing te integreren in het sociaal werk, zodat sociaal werkers daadwerkelijk de stem van gemeenschappen kunnen versterken en sociale rechtvaardigheid kunnen bevorderen. Want ondanks allerlei belemmeringen kan community organizing in Nederland bijdragen aan het aanpakken van structurele problemen en aan het tot stand brengen van een rechtvaardige samenleving. De recente bewegingen rond energiearmoede, rechtvaardige stadsontwikkeling en antidiscriminatie laten zien dat er ruimte is voor community organizing. Deze praktijken kunnen, vooral in het sociaal werk, worden gezien als prefiguratieve praktijken – manieren om nu al te oefenen met de samenleving die we in de toekomst willen: eerlijker, inclusiever en democratischer. Bovendien laten ook de internationale bewegingen in de VS en het VK zien dat community organizing een krachtig middel is om sociale verandering van onderop te realiseren. Toch blijft de vraag: kan community organizing in Nederland uitgroeien tot een volwaardige strategie voor sociale verandering, of blijft het een marginaal fenomeen binnen een systeem dat harmonie en consensus als hoogste goed beschouwt?